

УДК 94(437.1/.2):327.39:061.1ЄС

<http://doi.org/10.17721/2524-048X.2018.09.42-64>

Світлана Мотрук,

кандидат історичних наук, доцент,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ЧЕСЬКА ПАРАДИГМА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. В статті на основі широкого кола документів Європейського Союзу та Чеської Республіки проаналізовано передумови, основні етапи та наслідки процесу входження країни до ЄС, особливості чеської євроінтеграційної моделі, її правовий фундамент та інституційний механізм. Звертається увага на те, що перетворення Чехії на повноправного члена ЄС в травні 2004 р. стало результатом багаторічного складного і болючого процесу «повернення до Європи», започаткованого на межі 1990-х рр., в ході якого керівництву країни вдалося вирішити цілу низку важливих проблем – суттєво покращити макроекономічну ситуацію, прискорити структурні реформи, здійснити адаптацію національного законодавства до правової системи Євросоюзу. На чеському досвіді доведено, що у членства в ЄС є свої переваги та недоліки. Особлива увага приділяється висвітленню результатів і наслідків перебування Чехії у складі ЄС, наводяться численні факти, що дозволяють об'єктивно оцінити користь для країни інтеграційних процесів, окреслити ключові тенденції, головні виклики та нові можливості. Водночас досліджуються причини поліваріантності і контрверсійності у поглядах на європерспективи, надто низького рівня довіри чехів до Євросоюзу, стійкого посилення євроскептицизму, що певним чином вплинуло на результати останніх парламентських (2017) і президентських (2018) виборів в Чеській Республіці.

Ключові слова: *Європейський Союз, Чеська Республіка, зовнішня політика, євроінтеграція, єврооптимізм, євроскептицизм.*

Серед наймасштабніших процесів сучасної доби, з огляду на обсяги спричинених ними явищ, беззаперечно можна назвати розширення трансатлантичних та загальноєвропейських структур на Схід. Кожна з країн Центрально-Східної Європи, в тому числі Чехія, пройшла свій власний, вельми складний й суперечливий шлях європейської та євроатлантичної інтеграції, переваги й недоліки якого з перебігом часу все частіше стають предметом уваги наукової спільноти [1, с.4-6]. Досвід зовнішньополітичної активності ЧР в цілому й її кроків на шляху євроінтеграції зокрема становить неабиякий інтерес для усвідомлення сутності глобальних змін в системі міжнародних відносин на межі ХХ-ХХІ ст. та їхнього впливу на геополітичне становище України. Його системний та неупереджений аналіз з урахуванням ступеня розробки окремих аспектів в історіографії, а також змісту дискусій, що активно тривають в науковому і політичному середовищі, мають принципове значення для успішної реалізації української зовнішньополітичної стратегії, домінантою якої є інтеграція в європейську спільноту в якості рівноправного та самодостатнього партнера [2].

Метою даної статті є висвітлення передумов, основних етапів та наслідків вступу Чехії до Європейського Союзу, визначення проблем та перспектив чеської євроінтеграційної моделі.

1 січня 1993 р. на політичній мапі світу з'явилася нова незалежна країна – Чеська Республіка. Основні напрями її зовнішньої політики випливали з головного магістрального курсу «повернення до Європи», проголошеного «оксамитовою революцією» 1989 р. Вони знайшли своє відображення в «Концепції зовнішньої політики ЧР», оприлюдненій в парламенті в квітні 1993 р., яка надалі коригувалася та оновлювалася в контексті відповідних політичних реалій. В якості основних завдань було визначено, зокрема,

розширення партнерських відносин з сусідніми державами (Німеччиною, Польщею, Австрією, Угорщиною, Словаччиною), а також створення умов для поступового входження Чехії в якості повноправного члена до ЄС та НАТО [3, s.9-10].

Активний пошук нових пріоритетів розвитку стратегічного партнерства та забезпечення національної безпеки Чехії, з урахуванням специфіки її геополітичного становища, розпочався вже в перші роки незалежності. Після припинення існування «радянського блоку», в структурі якого важливу роль відігравали Організація Варшавського Договору (ОВД) та Рада Економічної Взаємодопомоги (РЕВ), та слов'янських федерацій в Європі чітко визначилися ключові стратегічні цілі ЧР: політична – вступ до НАТО, економічна – до ЄС.

Обидва завдання розглядалися керівництвом країни як взаємопов'язані та взаємообумовлені. Їхнє вирішення означало кінець культивованої тут століттями панслов'янської ідеї та повернення до європейської, точніше кажучи, германської орієнтації, що існувала раніше та мала глибокі історичні традиції. У Празі домінувало переконання, що з геополітичної точки зору Чехія вже віддалилася від тієї частини придунайського регіону, яка безпосередньо межує з поясом нестабільності у Східній та Південно-Східній Європі, та що її місце – серед стабільних європейських держав. Цим пояснювалося прагнення якомога швидше стати повноправною складовою розвинутих західноєвропейських структур .

У переліку ключових напрямів зовнішньої політики Чехії одне з найважливіших місць зайняла її інтеграція до Європейського Союзу. Ще в 1989 р. було розроблено програму PHARE (французька аббревіатура програми допомоги Польщі та Угорщині з перебудови економіки). Згодом вона поширилася й на Чехію та лягла в основу політики ЄС щодо країн Центрально-Східної Європи. 7 травня 1990 р. в Брюсселі відбулося підписання угоди між ЧСФР та Європейським Співтовариством про торгівлю та економічне співробітництво. Наступного року були підписані «Європейські угоди» з

країнами Вишеградської групи. Можливість для посткомуністичних країн стати членами ЄС вперше знайшла формальне підтвердження 21-22 червня 1993 р. на засіданні Європейської Ради в Копенгагені, де визначилися основні критерії вступу до цієї організації: 1) забезпечення стабільності інститутів, гарантуючих демократію, панування права, дотримання прав людини та захист національних меншин; 2) наявність функціональної ринкової економіки; 3) спроможність протистояти конкурентному тиску й ринковим силам в рамках ЄС; 4) здатність прийняти всі зобов'язання членства, включаючи дотримання умов політичного, економічного та валютного союзів [4].

4 жовтня 1993 р. Чехія уклала угоду про асоційоване членство, котра вважалася початковим етапом на шляху повноправного входження до складу ЄС [5]. В наступні роки розробляється та запроваджується стратегія допомоги країнам-кандидатам в їхній підготовці до вступу (саміти в Ессені 1994 р. та Мадриді 1995 р.). В травні 1995 р. була опублікована так звана Біла книга про регуляторне узгодження під заголовком «Підготовка асоційованих країн Центральної та Східної Європи до інтеграції у внутрішній ринок Союзу». Вона містила перелік усіх необхідних для інтеграції в єдиний ринок ЄС законодавчих актів, а також рекомендації щодо порядку їхнього прийняття. Додаток, більш об'ємний, ніж основна частина, охоплював 23 сектори економіки та суспільного життя, починаючи від руху капіталу до захисту прав споживачів [6].

17 січня 1996 р. чеський уряд подав офіційну заяву про вступ країни до ЄС. При оголошенні Європарламенту результатів роботи Європейської комісії (Комісії) «Порядок денний 2000» (Agenda 2000) в липні 1997 р. було детально розкрито зміст критеріїв членства. Рекомендації Комісії, зафіксовані в цьому документі, фактично впроваджували стратегію «вступу хвилями», засновану на диференційованому підході до кандидатів з урахуванням об'єктивної оцінки їхньої готовності до вступу. Підводячи підсумки готовності країн-кандидатів до переговорів, Комісія разом з рекомендаціями з інших напрямів комунітарної

політики пропонувала розпочати переговори лише з п'ятьма країнами, в тому числі з ЧР. Констатувалося, що в більшості секторів чеської промисловості не має бути проблем при інтеграції в ринок ЄС за умови, що Чехія продовжуватиме реструктуризацію і модернізацію економіки [7].

Відповідно до рішень Європейської Ради в Люксембурзі (грудень 1997 р.), на «саміті розширення», визначилася перша група кандидатів на приєднання до ЄС, до якої увійшла й Чехія. В березні 1998 р. розпочалися регулярні переговори з її керівництвом щодо умов вступу. Двосторонні відносини ЄС–ЧР регламентувалися «Європейською угодою», яка передбачала створення зон вільної торгівлі та впорядковувала співробітництво практично в усіх сферах. Була розроблена Національна програма – стратегічний документ, фіксує зміст подальших дій Чехії в процесі підготовки до членства в ЄС [8, с.152].

Проте ЧР, де адаптація правової бази йшла вельми повільно, а стан справ в економіці ускладнювався рецесією, що розпочалася у 1997 р., невдовзі потрапила до складу відстаючих та опинилася перед загрозою випадання з першої хвилі розширення ЄС. Міжнародний рейтинг інвестиційної привабливості країни протягом цього року погіршився на 9 пунктів, перемістившись на 44 місце у світі. У Звіті Європейської комісії за 1998 р. висловлювалася глибока стурбованість у зв'язку з економічним спадом, який переживала країна, незадовільним перебігом структурних реформ, незавершеністю процесів приватизації у господарській та банківській сферах, слабким прогресом у гармонізації національного законодавства з європейським [9].

Чехія, яка мала значно більш сприятливі стартові умови у порівнянні з іншими постсоціалістичними країнами (низьку зовнішню заборгованість, загалом збалансований внутрішній ринок, помірну інфляцію, відносно високий рівень споживання, співставимий з аналогічними показниками розвинутих країн, високий освітній та культурний потенціал населення), так і не пододала

наслідків початкового трансформаційного спаду й її відставання від країн ЄС ще більш поглибилося. У 1998 р. ВВП скоротився на 2,6 % і складав лише 52 % стосовно відповідного показника для країн Євросоюзу, що відсунуло перспективу вступу ЧР щонайменше до 2004 р. Безробіття зросло до 8,7%, а річний рівень інфляції – 9,7 % [10, с.227].

Криза чеської економіки кінця 1990-х рр. була виявом глибокої структурної кризи, закладеної стратегією трансформації («клаусотерапії») і, передусім, моделлю купонної приватизації. Приватизація, котрій відводилася роль каталізатора реформ, призвела тільки до формальної зміни власника. В цілому досвід трансформації в ЧР засвідчив, що неможливо здійснювати комплексну переорієнтацію всієї економіки лише згідно з макроекономічними принципами й вказав на необхідність наближення нормативно-правової бази економічних відносин до стандартів СОТ та ЄС.

Прихід до влади нових політичних сил – соціал-демократів, які перемогли на парламентських виборах у червні 1998 р., і наступна за цим кардинальна ревізія усієї стратегії реформ дозволили Чехії переломити несприятливі тенденції в економічній сфері та зміцнити свої позиції. Новий уряд, очолений М.Земаном, визнав необхідність прискореної підготовки до вступу в ЄС в якості першочергового імперативу і сконцентрував свої зусилля на виведенні країни з економічної кризи та інтенсифікації структурних реформ. З метою відновлення поступального розвитку економіки уряд відійшов від жорсткої стабілізаційної політики і вжив заходів для активізації внутрішнього попиту. Навесні 1999 р. почали запроваджуватися в життя представлені урядом М.Земана головні пункти сучасної економічної стратегії, які сприяли досягненню певної стабілізації ситуації. Ця політика дозволила підтримати поживлення господарської кон'юнктури та після трирічної рецесії вийти з 2000 р. на траєкторію економічного піднесення [11, с.92-93].

Констатуючи провал стратегії ліберальних реформ, прийнятої колишнім урядом, новий кабінет міністрів заявив про свої наміри розширити

використання державних важелів для підтримки та прискорення прогресивних змін в економіці. З цією метою у 1999 р. було прийнято «Програму заходів по відродженню чеської промисловості», яка передбачала проведення за участю держави в період до 2003 р. організаційної та фінансової реструктуризації найбільших промислових корпорацій країни. Обсяг бюджетних асигнувань у 1999-2000 рр. на розвиток малого та середнього бізнесу збільшився вдвічі. Концепція аграрної політики, прийнята на період до вступу країни в ЄС, містила завдання по фінансовій стабілізації чеського сільського господарства та його адаптації до умов Єдиної сільськогосподарської політики. Було також форсовано завершення приватизації в кредитно-фінансовій та виробничій сферах.

З метою збагачення джерел фінансування реструктуризації економіки, посилення експортного потенціалу країни та інтенсифікації припливу ноу-хау з квітня 1998 р. був введений в дію обширний пакет заходів із заохочення прямих інвестицій. Новий раунд приватизації та покращення інвестиційного клімату активізували надходження західного капіталу: з 20 млрд дол. сукупного розміру іноземних інвестицій в чеську економіку за весь трансформаційний період понад 10 млрд припадало на 1999-2000 рр. В результаті Чехія, до цього перебуваючи на третьому місці серед країн Центрально-Східної Європи за сумарним обсягом прямих надходжень в економіку, обігнала за цим показником Угорщину та вийшла на друге місце після Польщі [12, с.179-180].

Успішне завершення посткомуністичної трансформації, початок котрій поклала «ніжна революція», суттєво наблизило Чехію до Євросоюзу, країни-члени якого перетворилися на її головних торгових партнерів та інвесторів. Частка Європейського Союзу в зовнішньоторговому обороті ЧР збільшилася протягом 1996-2000 рр. з 61% до 65,3%, в тому числі в чеському експорті – з 58,2% до 72,6%, і чеському імпорту – з 62,4% до 64%. Протягом 2000-2002 рр. Чехія отримувала від ЄС щорічну фінансову підтримку у розмірі до 180 млн євро. Перехід у відносинах із західноєвропейськими країнами до нового

торгово-економічного режиму активізувало інтегрування Чехії у Спільний ринок [13, р.72-90].

Проте перебіг переговорного процесу ЧР–ЄС ускладнювався розбіжностями сторін щодо термінів введення в дію цілої низки положень єврозаконодавства, які іноді приймали характер принципового протистояння. Лише з часом позиції країни змінилися, набувши більш прагматичного характеру. Зокрема, після виборів 1998 р. новим урядом було затверджено «Принципи управління регіональною політикою» – документ, що відповідав вимогам регіональної політики ЄС [14, с.118-119].

З цього часу в Чехії розпочався справжній «законодавчий бум»: тільки у 2000 р. парламентом країни було прийнято понад 500 нових законів та інших правових норм, гармонізованих з європейськими стандартами. Невдовзі вдалося узгодити 24 з 31 теми, необхідних для вступу до Євросоюзу, та знову набути міцні позиції серед першочергових кандидатів на вступ. Європейська комісія у своєму черговому Звіті дала високу оцінку новому курсу та практичній діяльності уряду М.Земана, котрому вдалося суттєво покращити макроекономічну ситуацію, прискорити структурні реформи та адаптацію національного законодавства до правової системи ЄС. За її висновками, країна наблизилася до завершення переходу на європейські норми в фінансовому секторі та досягла високого ступеня узгодження з *acquis communautaire* (комунітарне право) в питаннях вільного руху товарів, господарської конкуренції, стандартизації сертифікації товарів, валютного та митного регулювання тощо (членство в ЄС вимагає доказів здатності впровадити увесь *acquis*, що містить понад 80 000 сторінок законодавчих документів) [15].

Водночас на межі XX – XXI ст. у населення центральноевропейських країн посилилася апатія стосовно членства в Євросоюзі, а також спостерігалось зростання так званого євроскептицизму. Підтримка ідеї вступу Чехії до ЄС впала у 2001 р. з 50 до 39%. Це був один з найнижчих показників серед держав Центрально-Східної Європи. По-різному дивилися на вступ до Євросоюзу

чеські політики та пересічні громадяни. Перші – оптимістично, другі – більш прагматично. Безсумнівним парадоксом було те, що після років зусиль із повернення до Європи й відкидання «східності», з'являлися голоси, що членство в ЄС загрожує національним ідентичності й інтересам [16, с.347].

Однак тоді процес «розширення ЄС» вже вступив у вирішальну фазу і набув незворотнього характеру. У грудні 2000 р. в Ніцці було прийнято нову редакцію Амстердамського договору (1997 р.), текст якої врегулював питання реформування механізму прийняття рішень, що було імперативною передумовою для вступу до ЄС нових країн-членів. На самітах Євросоюзу 2000-2002 рр. прозвучали заяви про можливість його розширення з 2004 р., офіційно називалися держави, котрі за умови успішного та своєчасного завершення переговорів зможуть стати повноправними членами. 24-25 жовтня 2002 р. в Брюсселі глави держав та урядів ЄС узгодили спільну позицію щодо запропонованих кандидатам умов вступу. 12-13 грудня того ж року в Копенгагені Європейська Рада ухвалила остаточне рішення про входження до Євросоюзу 10 нових членів: в число цих країн була включена й Чехія. 1 лютого 2003 р. набув чинності Договір Ніцци, який вносив зміни до інституційної будови ЄС і створював необхідні передумови для його розширення. Тоді ж було оприлюднено робочий варіант спільного документу країн-кандидатів [17, с.81].

На шляху євроінтеграції перед новою чеською дипломатією постало й чимало неочікуваних проблем. Одна з них – звинувачення у протиправності декретів Президента ЧСР Е.Бенеша стосовно насильницького, «дикого» виселення німців з країни після Другої світової війни. Проте послідовність та гнучкість Праги у розв'язанні такої складної проблеми принесла свої плоди. Чехи отримали від чиновників Євросоюзу запевнення, що питання про прийняття країни до лав організації не буде ставитися у залежність від відміни згаданих декретів, як того домагалися деякі кола Німеччини та Австрії. Ще однією проблемою стало впровадження жорсткого міжнародного контролю за

роботою Темелінської АЕС неподалік від кордону з Австрією. Чехія виявила неабияку зацікавленість у пошуках компромісу, інакше Відень погрожував блокувати процес переговорів про її членство в ЄС.

Церемонія підписання угоди про вступ до ЄС відбулася 16 квітня 2003 р. в Афінах. А 13-14 червня 2003 р. на загальнонаціональному референдумі за приєднання ЧР до Євросоюзу висловилося 77,3% громадян країни, котрі взяли в ньому участь (явка склала 55,2%). Серед аргументів на користь ЄС чехи називали наступне: зросте відповідальність вітчизняних виробників за якість своєї продукції й конкурентоздатність цієї продукції на зовнішніх ринках; республіка отримає право голосу у вирішенні загальноєвропейських справ та за своїм формальним статусом зрівняється з великими країнами; рівень життя громадян Чехії наблизиться до вершин, досягнутих розвинутими європейськими країнами. Проте висловлювалося й чимало сумнівів щодо наслідків євроінтеграції. Люди побоювалися, що зростуть ціни на численні промислові товари; натомість впадуть закупівельні ціни на аграрну продукцію, і це ймовірно спричинить розорення фермерів, незважаючи на жодні субсидії від Європи. Чимало занепоєнь викликала перспектива опинитися під тиском регулюючих бюрократичних механізмів ЄС й втратити таким чином частину національного суверенітету та ідентичності. Особливе роздратування напередодні референдуму у чеських політиків – навіть прибічників євроінтеграції – викликали ініціативи західних партнерів щодо створення централізованих структур управління Європейським Союзом [18].

Восени 2003 р. відбулися дебати в чеському парламенті з питання щодо майбутньої Конституції ЄС, які виявили чимало суперечливих моментів у підходах різних політичних сил стосовно євроінтеграції. Якщо представники правлячої коаліції (Чеська соціал-демократична партія (ЧСДП), Християнсько-демократичний союз – Чехословацька народна партія, Союз свободи) виступали за те, щоб в цілому погодитися із запропонованим проектом, висловивши лише низку невеликих зауважень щодо питання про керівні органи

Євросоюзу, то депутати від опозиційної Громадянської демократичної партії (ГДП) різко критикували уряд на європейських переговорах і піддавали сумніву необхідність Конституції ЄС як такої. Критичну позицію стосовно надмірного єврооптимізму правлячої коаліції займали й комуністи (КПЧМ) [19, с.376-377].

1 травня 2004 р. на зміну статусу «активних спостерігачів» для низки держав, в тому числі для ЧР, прийшов статус повноправних членів Євросоюзу. Новий етап розширення перетворив ЄС із об'єднання 15 країн на союз 25 (наразі – 28) держав площею 3,9 млн кв. км з 456,3 млн чол. населення та 11,05 трлн дол. ВВП. Незважаючи на те, що після вступу Чехії до НАТО (1999 р.) та ЄС в країні почастишали прояви трансатлантичного та євроскептицизму, більшість фахівців продовжували висловлювати сподівання на його сприятливі наслідки, підкреслюючи, що політика уряду має бути спрямована на посилення інтеграції Чехії до ЄС [20, с.27-37].

Справжнім «моментом істини» стали перші вибори чеських депутатів до Європарламенту в червні 2004 р. З 24 мандатів ГДП отримала 9, КПЧМ – 6, ЧСДП – 2. Політичний маятник знову хитнувся в бік ГДП, яка зуміла зайняти нішу критика ЄС і захисника національних інтересів. Додаткові бали в «скарбничку» демократів додав Президент ЧР В.Клаус. Незважаючи на те, що за його прем'єрства Чехія подала заявку на вступ до Євросоюзу, він став його найгучнішим критиком. З часом «єврореалістична» позиція В.Клауса спричинила відмову Чехії підтримати разом з іншими країнами Лісабонський «Договір реформ», який в грудні 2007 р. прийшов на зміну Євроконституції. Лише 3 листопада 2009 р. Чехія, останньою серед країн-членів ЄС, підписала цей документ, отримавши гарантію того, що німці, виселені з її теренів після Другої світової війни, не будуть пред'являти майнових та матеріальних претензій до країни. Водночас важливе значення мав досвід, який ЧР набула під час головування в структурах Євросоюзу у першому півріччі 2009 р. Пріоритетами її головування було визначено економічну кризу, проблеми енергетики та становище ЄС у світі [21, с.78].

Майже півтора десятиріччя перебування Чехії в ЄС є своєрідним приводом для підбиття певних підсумків, з'ясування основних викликів та нових можливостей. Фактів, що дозволили б оцінити користь для країни інтеграційних процесів, виявилось доволі багато, й не усі вони мають лише суто цифровий вияв. Чеський досвід підтверджує, що у членства в Євросоюзі є свої переваги та недоліки. З одного боку, це певні вигоди та преференції, скористатися якими, однак, не завжди вдається в повному обсязі. З іншого – низка обмежень, котрі примушують країни-члени жити за чітко встановленими правилами, часто стикаючись з надмірною бюрократизацією та регламентацією. Наприклад, упродовж 2004-2014 рр. з європейських фондів до країни надійшло 333 млрд крон (12,3 млрд євро), що дозволило, зокрема, реалізувати 53 тис. різних проектів, побудувати 1800 кілометрів автомобільних та 300 – залізничних доріг, придбати 565 транспортних засобів для міст, відреставрувати 186 пам'яток історії та культури. Крім того, за ці роки було отримано 415 млрд крон (15,4 млрд євро) інвестицій, створено 145 тис. нових робочих місць і досягнуто двохкратного зростання обсягів чеського експорту (частка експорту в країні єврозони становить близько 80%) [22]. Відмова від перекладання вини на європейських чиновників допомогла значно прискорити процес освоєння європейських дотацій й досягти ще цілої низки успіхів. Водночас далися ознаки неефективного використання цих дотацій, бюрократизації економічного та законодавчого процесу з боку ЄС.

27 квітня 2015 р. урядом була прийнята «Концепція політики Чеської Республіки в Європейському Союзі» з підзаголовком «Активна і доступна для розуміння Чехія в єдиній Європі». Саме ця тема невдовзі стала приводом для численних дискусій на тлі загострення боротьби в лоні ЄС між прибічниками передачі більшої частини повноважень на загальноєвропейський рівень («федералісти») та тими, хто, навпаки, відстоює права національних держав приймати самостійні рішення («сувереністи»). У цьому зв'язку найбільш актуальними для Чехії стали наступні напрямки – формування внутрішнього

ринку ЄС, зусилля щодо стабілізації в проблемних регіонах по сусідству з ЄС в умовах міграційної кризи, визначення чітких пріоритетів країни в міжнародній сфері та засобів відстоювання власних інтересів [23].

На думку експертів, членство Чехії в ЄС принесло країні в фінансово-економічному сенсі значно більше переваг, ніж втрат. Серед них – легкість мандрівок в Шенгенській зоні, до складу якої Чехія увійшла 21 грудня 2007 р., субсидії та дотації з фонду ЄС, розширення можливостей виходу на ринок єврозони, збільшення взаємного товарообігу, підвищення соціальних стандартів. Членством в Євросоюзі задоволені, переважно, молоді люди, громадяни з вищою освітою та високими прибутками. Серед претензій чехів лідирують надмірна бюрократія, обмеження, пов'язані з європейськими законами, від'їзд висококваліфікованих фахівців за кордон, плани стосовно запровадження обов'язкових квот з перерозподілу біженців з Азії та Африки по країнах ЄС.

Одним з найвразливіших для ЧР залишається питання щодо євровалюти. Згідно з Угодою про вступ Чехії до ЄС, країна мала впродовж 2009-2010 рр. упровадити розрахунки в євро. Однак через негативний вплив наслідків фінансової й економічної кризи на чеську економіку перехід на європейські гроші неодноразово відкладався. В жовтні 2011 р. керівництво ЧР заявило про необхідність проведення референдуму щодо запровадження євро в країні. Давно виконавши усі вимоги Євросоюзу для прийняття нової валюти, Чехія входить до єврозони не поспішає. Принагідно, валютні аналітики прогнозують подальше зміцнення чеської крони [24].

Як повідомило Міністерство фінансів Чехії, з посиланням на офіційні данні Європейської комісії за обсягом інвестиційного внеску країни в ЄС, у 2016 р. Чехія отримала з євробюджету 123,8 млрд крон, тоді як відправлено туди було 44,2 млрд крон. Таким чином, «прибуток» чеської казни склав 79,6 млрд крон. Усього ж з моменту вступу до Євросоюзу ЧР перерахувала 473,4 млрд крон, а отримала не менше 1,1 трильйон крон. Позитивне сальдо платежів

склало 639 млрд крон. Вирішальну роль в позитивному балансі відіграли дотації зі структурних фондів та Фонду солідарності ЄС, що склали 88 млрд крон. Другою за розміром статтею доходів були кошти, виділені Брюсселем в рамках єдиної сільськогосподарської політики – 32,3 млрд крон. Показово, що в такому ж вигідному становищі опинилися й ряд інших держав ЄС, серед яких превалюють колишні країни соцтабору. Для того, щоб зрозуміти, яких успіхів досягла Чехія за останні роки, достатньо вивчити низку міжнародних порівняльних рейтингів. Наприклад, в рейтингу глобальної економічної конкурентноздатності за 2015 р. країна зайняла 33-є місце (2004 р. – 58-є), помітно поступаючись за рівнем розвитку «старим» країнам ЄС. Водночас за індексом якості життя наразі вона випередила чимало високорозвинених держав світу (15-є місце з 107). Крім того, Чехія отримала репутацію однієї з найпривабливіших країн з точки зору іноземних інвестицій [25].

Результати соціологічних досліджень організації *Evrobarometr*, проведених на замовлення Європарламенту навесні 2017 р., продемонстрували, на жаль, вельми високий рівень євроскептицизму в чеському суспільстві. Тільки 33% чехів сприймають членство країни в Євросоюзі виключно позитивно. Це найнижчий показник по ЄС. Середній рівень задоволення ним серед усіх країн становить 57%. Більша частина чехів сприймає членство в ЄС нейтрально (45%). Виключно негативне ставлення висловили 20% респондентів при середній нормі по Європі у 14%. Пік популярності Євросоюзу в Чехії припав на 2008-2009 рр., ще до фінансової кризи. Тоді членством в ЄС були задоволені 40% опитаних. Антирекорд встановлений у 2012 р. – 25% [26]. Як зазначають дослідники, від перебування в ЄС чехи очікували більшого: він приніс інвестиції, однак життя покращується досить повільно. Звідси, імовірно, й скептичні настрої в суспільстві. З початком міграційної кризи в Європі скарги на диктат Брюсселя посилюються і рівень довіри зменшився. Характерною ознакою чеського сьогодення є широкий спектр думок щодо зовнішньополітичних пріоритетів країни та контроверсійність в оцінках її

європерспектив – від «чехзіту» та пропозицій проведення референдуму з питання участі Чехії в ЄС до цілком вмотивованих тверджень про беззастережну перспективність її подальшого інтегрування в європейські структури і єдиний європейський ринок, що надасть країні додаткові можливості для розвитку високотехнологічних галузей та покращення життєвого рівня.

Показово, що триумфаторами парламентських виборів у ЧР 20-21 жовтня 2017 р. стали саме євроскептики, які набрали абсолютну більшість голосів. Натомість проєвропейські партії залучилися підтримкою лише близько 23% чеських виборців, що стало, безперечно, наочною демонстрацією критичного ставлення до ЄС. За величезної строкатості політичного ландшафту до парламенту увійшло дев'ять партій. Втім переможцем стала партія ANO 2011 (Акція незадоволених громадян) на чолі з мільярдером А.Бабішем, що отримала майже 30% голосів виборців і відповідно право на формування нового уряду, який в своїй програмі оголосив про наміри зосередитися на боротьбі з тероризмом, регулярному піднятті мінімальних зарплат, захисті інтересів держави в Європі, а також протистоянні натиску Брюсселя у питанні входження Чехії до складу єврозони [27]. Ще на виборах до Європарламенту у 2014 р. ця партія вийшла на перше місце за набраними голосами (16,3%). Не менш драматичним виявився перебіг президентських виборів в січні 2018 р., фінальна дуель яких в другому турі між колишнім головою АН ЧР, єврооптимістом І.Драгошем та нинішнім очільником держави, євроскептиком М.Земаном (обидва на дебатах висловилися за активну роль ЧР в ЄС) сприймалася багатьма як битва між «Заходом» та «Сходом», за майбутній чеський зовнішньополітичний вектор та долю країни у складі ЄС. Переміг М.Земан, який отримав 51,37% голосів; за його суперника проголосувало 48,63% виборців [28].

Отже, в травні 2004 р. ЧР стала повноправним членом Євросоюзу, чому передували тривалі переговори, зокрема, стосовно проміжних періодів,

спрямованих на забезпечення плавного переходу країни до повноцінного життя за правилами «спільного європейського дому». На сьогодні «епоха перехідних періодів» залишилася позаду, що дає чеським громадянам можливість відчувати себе рівноправними мешканцями об'єднаної Європи в усіх сферах. І хоча до ідеалу ще надто далеко, очевидним є факт – перетворення Чехії в стабільну європейську державу з ринковою економікою та усталеною політичною структурою, котра увійшла до трансатлантичних та загальноєвропейських структур в якості одного з найпідготовленіших претендентів. Новий зовнішньополітичний курс формувався чеською дипломатією не без труднощів та коливань. Вирішення визначених завдань вимагало значних компромісів та виявилось доволі пролонгованим за часом. В певному сенсі, на думку аналітиків, «повернення до Європи» здійснювалося для чехів шляхом неабияких жертв та самообмежень, що стало однією з причин скептичних настроїв в суспільстві та перманентного європесимізму. Однак динамічно й послідовно рухаючись шляхом європейської та світової інтеграції, ця країна стала впливовим, загальновизнаним суб'єктом міжнародних відносин, важливим чинником стабільності та безпеки.

Список використаних джерел та літератури

1. Глинкина С.П. Страны Центрально-Восточной Европы: евроинтеграция и экономический рост: науч. доклад / С. Глинкина, Н. Куликова, Н. Сеницина. – Москва: Институт экономики РАН, 2014. – 84 с.
2. Копійка В.В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна: монографія / В.Копійка. – Київ: Юрид. думка, 2005. – 448 с.
3. Pick O. Zahraniční politika České republiky 1993 – 2004. Úspěchy, problémy a perspektivy / O.Pick, V.Handl. – Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004. – 268 s.
4. European Council in Copenhagen, 21-22 June 1993 // European Parliament – [Electronic Resource] – Mode of Access:

- www.europarl.europa.eu/summits/copenhagen/default_en.htm (Last Access: February 5, 2018). – Title from the Screen.
5. Asociační dohoda // Euroskop.cz [Elektronický zdroj] – Režim přístupu: www.euroskop.cz/167/sekce/asociacni-dohoda (Datum oběhu: 5 Února 2018). – Název z obrazovky.
  6. Preparation of the Associated Countries of Central and Eastern Europe for Integration into the Internal Market of the Union. – White Paper. COM (95) 163 final, 3 May 1995 // Archive of European Integration (AEI) [Electronic Resource] – Mode of Access: www.aei.pitt.edu/1120/1/east_enlarg_wp_COM_95_163.pdf (Last Access: February 5, 2018). – Title from the Screen.
  7. Agenda 2000 – For a stronger and wider Union. Document drawn up on the basis of COM (97) 2000 final, 13 July 1997 // Archive of European Integration (AEI) [Electronic Resource] – Mode of Access: www.aei.pitt.edu/3137/1/3137.pdf (Last Access: February 5, 2018). – Title from the Screen.
  8. Центральноевропейские страны на рубеже XX-XXI веков. Аспекты общественно-политического развития. Историко-политологический справочник / отв. ред. Ю.С.Новопашин. – Москва: Новый хронограф, 2003. – 256 с.
  9. Hodnotící zprávy Evropské komise (1997-2003) // Euroskop.cz [Elektronický zdroj] – Režim přístupu: www.euroskop.cz/8651/sekce/hodnotici-zpravy-evropske-komise (Datum oběhu: 5 Února 2018). – Název z obrazovky.
  10. Кріль М.М. Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець XX – початок XXI ст.): навч. посіб. / М. Кріль – Київ: Знання, 2013. – 278 с.
  11. Чорней П. Краткая история Чешских земель до 2004 года / П.Чорней, Й.Покорны. – Прага: PRAH, 2006. – 96 с.
  12. Страны Центральной и Восточной Европы на пути в Европейский Союз / отв. ред. Н.В.Куликова. – Москва: Наука, 2002. – 206 с.

13. Dan M. The Czech Republik and the European Union / M.Dan, M.Baun. – Abingdon: Routledge, 2010. – 206 p.
14. Шіммельфенінг Ф. Європеїзація Центральної та Східної Європи / Ф.Шіммельфенінг, У.Зедельмаєр. – Київ: Юніверс, 2010. – 288 с.
15. Česká Republika v hodnocení Evropské komise – 2000. – Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2000. – 174 s.
16. Вандич П. Ціна свободи. Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення / П.Вандич. – Київ: Критика, 2004. – 464 с.
17. Гердеген М. Європейське право / М.Гердеген. – Київ: К.І.С., 2008. – 524 с.
18. Шарый А. Референдум о вступлении в ЕС в Чехии и проблемы расширяющегося Европейского Союза / А. Шарый // Радио Свобода. – 2003. – 13 июня [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.svoboda.org/a/24194241.html> (Дата обращения: 31 января 2018). – Название с экрана.
19. Чехия и Словакия в XX веке: очерки истории: в 2 кн. / отв. ред. В.В.Марьина. – Москва: Наука, 2005. – Кн. 2. – 558 с.
20. Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004 / odp. red. I.Weidenhafferová. – Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2005. – 420 s.
21. Мартинов А.Ю. Спільна зовнішня та оборонна політика Європейського Союзу. (90-ті р.р. XX ст. – 10-ті р.р. XXI ст.). Погляд з України / А. Мартинов. – Київ: Інститут історії України НАН, 2009. – 262 с.
22. Лопатто М. 10 лет спустя: приобретения и потери востока Европы / М.Лопатто, Я.Шимов, А.Дзиковицкий // Радио Свобода. – 2014. – 29 апреля. [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.svoboda.org/a/25365292.html (Дата обращения: 1 февраля 2018). – Название с экрана.
23. Каймаков А. Чехия в ЕС – «тростник на ветру» или «твердое интеграционное ядро» / А.Каймаков // Радио Прага. – 2016. – 7 апреля.

- [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.radio.cz/ru/rubrika/razgovor/chexia-v-es-trostrnik-na-vetru-ili-tverdoe-integracionnoe-yadro (Дата обращения: 31 января 2018). – Название с экрана.
24. Чешская крона бьет рекорды // Чехия Онлайн 420 on.cz. – 2018. – 18 января. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://420on.cz/news/economics/55361-cheskaja-krona-biet-rekordy> (Дата обращения: 31 января 2018). – Название с экрана.
25. Кашапов Т. Чехия: цена участия в ЕС / Т.Кашапов // Пражский Телеграф. – 2017. – 9 февраля. [Электронный ресурс] – Режим доступа: www.ptel.cz/2017/02/chexiya-cena-uchastiya-v-es (Дата обращения: 28 января 2018). – Название с экрана.
26. Češi mají k EU nejméně pozitivní vztah ze všech // Novinky.cz. – 2017. – 29. dubna. [Elektronický zdroj] – Režim přístupu: <https://www.novinky.cz/domaci/436511-cesi-maji-k-eu-nejmene-pozitivni-vztah-z-vsech.html> (Datum oběhu: 2. února 2018). – Název z obrazovky.
27. Parlamentní volby 2017 // iROZHLAS. – 2017. – 1. listopada [Elektronický zdroj] – Režim přístupu: <https://www.irozhlas.cz/volby/parlamentni-volby-2017?&forceDesktop> (Datum oběhu: 5. února 2018). – Název z obrazovky.
28. Mortkowitz S. Miloš Zeman wins second term as Czech president / S.Mortkowitz // Politico. – 2018. – January 27. [Electronic Resource] – Mode of Acces: www.politico.eu/article/milos-zeman-wins-second-term-as-czech-president (Last Access: February 1, 2018). – Title from the Screen.

References

1. GLINKINA, S.P., KULIKOVA, N.V. & SINICINA, N.S. (2014) *Strany Central'no-Vostochnoj Evropy: evrointegracija i jekonomicheskij rost: nauchnyj doklad*. Moskva: Institut jekonomiki RAN.

2. КОПІЖКА, V. V. (2005) *Yevropejs'kyj Soyuz: dosvid rozshyrennya i Ukrayina: monografiya*. Kyiv: Yuryd. dumka.
3. PICK, O., HAND, V. (eds.) (2004) *Zahraniční politika České republiky 1993 – 2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
4. EUROPEAN PARLIAMENT (1993) *European Council of Copenhagen, June 1993* [Online] - Available from: www.euroskop.cz/167/sekce/asociacni-dohoda [Accessed: February 5, 2018].
5. Asociační dohoda (1993). *Euroskop.cz* [Online]. - Available from: www.euroskop.cz/167/sekce/asociacni-dohoda [Accessed: February 5, 2018].
6. Preparation of the Associated Countries of Central and Eastern Europe for Integration into the Internal Market of the Union. White Paper. COM (95) 163 final (1995). *Archive of European Integration (AEI)* [Online]. – Available from: www.aei.pitt.edu/1120/1/east_enlarg_wp_COM_95_163.pdf [Accessed: February 5, 2018].
7. Agenda 2000 – For a stronger and wider Union. Document drawn up on the basis of COM (97) 2000 final (1997). *Archive of European Integration (AEI)* [Online]. – Available from: www.aei.pitt.edu/3137/1/3137.pdf [Accessed: February 5, 2018].
8. NOVOPASHIN, Ju. S. (ed.) (2003) *Central'noevropejskie strany na rubezhe XX – XXI vekov. Aspekty obshhestvenno-politicheskogo razvitia. Istoriko-politologicheskij spravochnik*. Moskva: Novyi hronograf.
9. Hodnotící zprávy Evropské komise (1997-2003) *Euroskop.cz* [Online]. - Available from: www.euroskop.cz/8651/sekce/hodnotici-zpravy-evropske-komise [Accessed: February 5, 2018].
10. KRIL', M. M. (2013) *Istoriya krayin Central'no-Sxidnoyi Yevropy (kinec' XX – pochatok XXI st.): navch. posib*. Kyiv: Znannya.
11. CHORNEJ, P., POKORNY, J. (2006) *Kratkaja istorija Cheshskih zemel' do 200 4 goda*. Praha: PRAH.

12. KULIKOVA, N. V. (ed.) (2002) *Strany Central'noj i Vostochnoj Evropy na puti v Evropejskij Sojuz*. Moskva: Nauka.
13. DAN, M., BAUN, M. (2010) *The Czech Republik and the European Union*. Abingdon: Routledge.
14. SHIMMEL'FENING, F., ZEDEL'MAYER, U. (2010) *Yevropeyzaciya Central'noyi ta Sxidnoyi Yevropy*. Kyiv: Yunivers.
15. *Česká Republika v hodnocení Evropské komise* (2000). Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR.
16. VANDYCH, P. (2004) *Cina svobody. Istorija Central'no-Sxidnoyi Yevropy vid Sredn'ovichya do s'ohodennya*. Kyiv: Krytyka.
17. HERDEHEN, M. *Yevropejs'ke pravo*. K.: K. I. S.
18. SHARYJ, A. (2003) Referendum o vstupenii v ES v Chehii i problemy rasshirjajushhegosja Evropejskogo Sojuza. *Radio Svoboda*. 13 ijunja [Online] - Available from: <http://www.svoboda.org/a/24194241.html> [Accessed: January 31, 2018].
19. MAR'INA, V. V. (ed.) (2005) *Chehija i Slovakija v XX veke: ocherki istorii: v 2 kn*. Moskva: Nauka, kn.2.
20. WEIDENHAFFEROVA, I. (ed.) (2005) *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR.
21. MARTYNOV, A. Yu. (2009) *Spil'na zovnishnya ta oboronna politika Yevropejs'koho Soyuzu. (90-ti r.r. XX st. – 10-ti r.r. XXI st.). Pohlyad z Ukrajiny*. Kyiv: Institut istoriyi Ukrayiny NAN.
22. LOPATTO, M., SHIMOV, Ja., DZIKOVICKIJ, A. (2014) 10 let spustja: priobretenija i poteri vostoka Evropy. *Radio Svoboda*. 29 aprelja [Online] – Available from: www.svoboda.org/a/25365292.html [Accessed: 01.02.2018].
23. KAJMAKOV, A. (2016) Chehija v ES – «trostnik na vetru» ili «tverdoe integracionnoe jadro». *Radio Svoboda*. 7 aprelja [Online] - Available from:

- www.radio.cz/ru/rubrika/razgovor/chexia-v-es-trostrnik-na-vetru-ili-tverdoe-integracionnoe-yadro [Accessed: January 31, 2018].
24. Cheshskaja krona b'et rekordy (2018) *Cehija Onlajn 420 on.cz*. 18 janvarja [Online] – Available from: <http://420on.cz/news/economics/55361-cheskaja-krona-biet-rekordy> [Accessed: January 31, 2018].
25. KASHAPOV, T. (2017) Chehija: cena ucastija vES. *Prazhskij Telegraf*. 9 fevralja [Online] – Available from: www.ptel.cz/2017/02/chexiya-cena-uchastiya-v-es [Accessed: January 28, 2018].
26. Češi mají k EU nejméně pozitivní vztah ze všech (2017) *Novinky.cz*. 29 dubna [Online] - Available from: <https://www.novinky.cz/domaci/436511-cesi-maji-k-eu-nejmene-pozitivni-vztah-z-vsech.html> [Accessed: February 2, 2018].
27. Parlamentní volby (2017) *iROZHLAS*. 1. listopada [Online] – Available from: <https://www.irozhlas.cz/volby/parlamentni-volby-2017?&forceDesktop> [Accessed: February 5, 2018].
28. MORTKOWITZ, S. (2018) Miloš Zeman wins second term as Czech president. *Politico*. January 27 [Online] – Available from: www.politico.eu/article/milos-zeman-wins-second-term-as-czech-president [Accessed: February 1, 2018].

Svitlana Motruk,

Ph.D (History), Associate Professor,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**THE CZECH PARADIGM OF EUROPEAN INTEGRATION:
PROBLEMS AND PERSPECTIVES**

***Abstract.** On the basis of a wide range of documents from the European Union and Czech Republic, the article analyses preconditions, main stage and consequences of the integration with the EU, the features of the Czech integration model, its legislative basis and institutional mechanism. The author emphasizes that the transition into a full-fledge EU member in May 2004 was the result of a long, complicated and painful process of the «European Come Back», which started in the early 1990's and allowed the state's government to solve a number of problems. In particular, the author argues that the Czech government managed to have improved the macroeconomic situation, to accelerate structural reforms and to adapt the national legislation to the EU legislative system. The Czech experience proves that the EU membership may have both advantages and disadvantages. The article draws special attention to the results and consequences of the Czech EU membership. Numerous facts provided in the paper allow to evaluate the state's gains from the integration processes and to emphasize the key trends, main challenges and new opportunities for the country. Last but not least, the article studies the causes of multivariance and discrepancy of the European integration prospects, the low level of trust among the Czechs towards the EU, stable strengthening of European skepticism, the factors that had an impact on the results of the last parliamentary and presidential elections of 2017 and 2018 respectively.*

***Key words:** the European Union, Czech Republic, foreign policy, European integration, European optimism, European skepticism.*

Надійшла до редколегії 10.01.2018